

९५
४

“अथ”

९५
४

ग्रन्थनामः	“अनेकार्थमञ्जरी”	
कृतनामः-	?	
विषयः	“कोशः” Dictionary.	

(93)

Ane Karth Man Jari

2296

(2)

इति अर्थ

अनेकार्थमअरी

१५
४

१५

X १५

४

४

२२९६

४५

४

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ सुखवर्त्मनेकार्थशुद्धमौलिकमुतमं ॥ कंठ
 कुर्वन्ति विद्वांसः ॥ अद्धानादिवा निशं ॥ १॥ सरस्वत्या प्रसोदनकविर्व
 ध्यातियत्पदं ॥ प्रसिद्धमप्रसिद्धं वा तत्प्रमाणं च साधवः ॥ २॥ शिवो
 भद्रं शिवो शंभुः शिवो गौरी शिवो भया ॥ शिवो कीलः शिवो क्रोधी
 भवेतामलकी शिवो ॥ ३॥ गौरी शिवः प्रिया प्रोक्ता गौरी गौरी च ना
 मता गौरी स्यादप्रसूता स्त्री गौरी मुञ्जे भयान्वया ॥ ४॥ हरि रं द्रो
 हरिर्भानु हरिर्विष्णु हरिर्मरुत ॥ हरिर्सिंहो हरिर्भक्तो हरिर्वी
 जी हरिः कपिः ॥ ५॥ हरिर्भिरु हरिः शुको हरिर्मुहुरियमः
 हरिः सोमो हरिः सूर्योऽस्वर्णवर्ण हरिः स्मृतः ॥ ६॥ मधुमद्यं मधु
 द्यौद्रं मधुपुष्परसं विदुः ॥ मधुदेयो मधुश्रेयो मधुकेपि मधुस्म
 तः ॥ ७॥ क्षुद्रो वश्या नदी क्षुद्रा क्षुद्रा कामधुमक्षिका ॥ अस
 हि क्षुर्नरः क्षुद्रः क्षुद्रा स्यात्कंठकारिका ॥ ८॥ वाहो युग्मं धनो

वाहो वाहो वाहक इत्यपि ॥ वाहुरिशु विशेष स्यात् वाहौ वा
 हरि रिति स्मृतः ॥ ९॥ इष्टकानि च यो हरो हरो मुक्ता गुणस्मृ
 ता गहरो माण विशेष स्यात् हारस्तुक्षेत्रमुच्यते ॥ १०॥ आत्म
 भावो मनो भावो भावः सतामवोपि च भावः पूज्यतमा लोकः प
 दार्थो भाव उच्यते ॥ ११॥ कुचा कंचा समाख्याता कुचस्या द्रुत
 केवलं कुचं कुशः कुचः कौटः प्रातस्माद्यीद्विज कुचः ॥ १२॥ कुश
 काले निले धागे कंचले सलिले वैर ॥ दौहित्रे खड्ग पात्रे ज्ञेयो कु
 तपाख्या प्रवर्तेत ॥ १३॥ घ्राणे वा निपशे भूमे दिशि रश्मौ जले
 क्षिति ॥ स्वर्गमातरिव ज्ञेय सुखसेय यो ध्वनिः ॥ १४॥ श्रि
 यो यं शसि सौ प्राज्ञे यानो कान्तौ महिम्नि य सूर्ये स ज्ञा विशेष च
 मज्जे केच भगे ध्वनिः ॥ १५॥ पर्यन्त्ये रात्रिगीर्वाणव्यवहर्तृदिम
 तं रिमूर्खं बाले जिगीषो न देवोति नैर कुट्टिनि ॥ १६॥ स्तु

योऽप्यलके पद्मकुंजरगणकरदिवि॥ द्योपतीर्थनिमित्तचविशेष
 पुष्करध्वनिः॥१७७॥ मूर्ध्वचित्तजलेकोय सुखवृत्तलिमासुते॥
 कोमकाले सुवर्णयकुशद्विधध्वनिः॥१७८॥ जीवेराशिरबोध
 मित- अनीतुरंगमे॥ सितपक्षिविशेषयत्तद्विधीयते॥१७९॥
 रसो जलं रसो हर्षो रसः शृंगारपूर्वकः॥ सुरादिरमिलावस्यात्पार
 दपिरसो विषं॥१८०॥ क्षीरे पुष्परसतापे मंडमध्यघटे सज्जि॥ सप्त
 स्वर्गेषु कीलालं कथयंति मणिषिणः॥१८१॥ पिष्टमंथं च मंथं च कं
 लिकोमले स्थितिः॥ शिवे क्लीबे वले प्राप्ता पलं परिचक्षते॥१८२॥
 हयपुच्छे ध्वजे पौंड्रशैले पुंसगुणान्विते॥ विप्रो धाम्नी च वेला
 यां ललाम इति स्मृतः॥१८३॥ वसुस्वर्यो वसुर्वह्नि वसु श्रीर्वास
 वो वसुः॥ वसुरत्नं वसुद्वयं वसवो द्यौधुवादयः॥१८४॥ प्रक्षरा
 णि स्मृता वर्णवर्णशेतादयो गुणः॥ वर्णनाय विशेषास्तु व

एते ज्ञेया द्विजातया॥१८५॥ मुक्तवर्णं ज्ञेयं नाम पांडुरव्यर्जुनमतः
 अर्जुनो त एजाते स्यात्प्रजुनो कुकुभो द्रुमः॥१८६॥ ब्रह्मस्य वराजं
 पदो पदो भूर्जे हिताक्षरः॥ कीरदीक्षारवे पदः पदस्याद्विवासना॥१८७॥
 बलिपूजापहारस्यात् बलिर्दानवपुंगवः॥ बलिस्त्री मध्यभागोर्मा बलि
 लक्ष्मजराकृतं॥१८८॥ रं ध्रुवक्ष्ये विना मध्ये व्यावधानं तस्य तन्निबि
 र्गो जे चक्रेश च विशेषे वसनांतरं॥१८९॥ अरिखंडहमि सुक्तं अरिखंड
 षभारका॥ कनिं वावरिखौ सौ अरिखंडमक्षेममीरितं॥१९०॥ इन्द्रियं कं
 लं ज्ञेयं कं वलं रोमजः पट॥ कं वलाश्रगवांसास्ता कं वलं कं मलं स्मृतं
 ॥१९१॥ मंडलं वर्तुलं प्रोक्तं संघाते मंडलं मंतं॥ मंडलं भूमिभागा अमं
 डलः सारमास्यतः॥१९२॥ कुंतलः केशपाशस्यात् कुंतलो देशवाच
 कः॥ कुंतलः सूत्रधारश्च कुंतलं हस्तं कुंतलः॥१९३॥ मणिर्लिंगा
 णि मेभागे मणिप्रोक्तो मया ध्वजः॥ मणिः कूपमुखोत्सेधः पप्रशगा

दिक्कोमणिः ॥ १२४ ॥ तंत्रं शस्त्रं कुलं तंत्रं तंत्रं पवनसाधनं ॥ तंत्रं बलं सुखं तं
 तंत्रं तंत्रं सिद्धावधिक्रिया ॥ १२५ ॥ नेत्रे वस्त्रं विशेषस्यात् नेत्रे वस्त्रं रुदा
 हतं परिचरिगुणे नेत्रे नेत्रः कस्तुरिको मृगः ॥ १२६ ॥ वातादिप्रभृतो
 धातुर्धातुशैलोपलोद्भवः ॥ क्रियाभावस्मृतो धातुर्धातुर्देवरसा
 दिक् ॥ १२७ ॥ सुधाप्रसादभाग्यं सुधाविद्युत्सुधामृतं ॥ सुधैवभो
 जने ज्ञेयं सुधाधात्री सुधास्तुही ॥ १२८ ॥ कांडो वाणस्तुलाकांडः सुधा
 तः कांड इव्यते ॥ कांडकालो वलं कांडं कांडो मूलं तेरोरपि ॥ १२९ ॥ वे
 लाकालविशेषस्याद्वेलासिंधुजलोद्गतिः ॥ वेलाशब्दागुली
 छेदे वेलाद्राण्यं तेरध्वनिः ॥ १३० ॥ उत्सवे वप्रकोष्ठे च मुहूर्ते नियमे
 तथा क्षणशब्दो व्यवस्थायां समये च निगद्यते ॥ १३१ ॥ भूणे भीरुद्वि
 जो भूणे भूणे गर्भाशयः स्थिरः ॥ भूणे ज्ञानेश्वरः शुभूणे भूणे
 विलले उच्यते ॥ १३२ ॥ अष्ट ईश्वर इति रव्या तो देवराजिंद्र उच्यते

शब्दादिविषयापंचप्रसिद्धा ईश्वरसंज्ञाया ॥ १३३ ॥ अहिर्देसविशेष
 स्यात्सूर्यो हिरहिरध्वगः ॥ भुजंगो हिसमाख्याता सिंहिकास्तु
 नुरप्यहि ॥ १३४ ॥ व्यालो हि श्वपदा व्यालो व्यालस्यात् व्याकुलः क
 री ॥ प्रमादवान्तेरो व्यालो व्यालो व्याल उदाहृतः ॥ १३५ ॥ पयस्वि
 न्यज्जुनीधेनुर्धेनुकुंजरकामिनी ॥ असिपुत्री स्मृता धेनुर्धेनु
 वृत्तिशिवं करी ॥ १३६ ॥ धर्मो वचो वषट्छे वचो गेमुखको वषः ॥ व
 षो वलं वषः क्रमो वषभो वष उच्यते ॥ १३७ ॥ शलिर्नृपः शलिर्भृगः
 शलिव्याघ्रं शलिर्गजः ॥ शलिसर्पविशेषस्यात् शलिः कलि उदाहृतः
 ॥ १३८ ॥ योगे ज्योतिर्विशेषस्यात् संयोगे योग इत्यपि ॥ योगश्चागमि
 क्रोलाभः समाधिर्योग उच्यते ॥ १३९ ॥ सीतालक्ष्मी उमा सीता सीता
 स्यादधिदेवता ॥ सीतासीरध्वजापयं सीतामंदाकिनी मता ॥ १४० ॥
 आदिसः क्षत्रियो नाभिर्माभिः अक्रस्य पिंडिका ॥ कुंडुवस्मात्पुलीर्मा

मिनीमिनिमोदरामता॥५१॥ गोत्रनामन्यप्रोक्तो गोत्राश्रधरणीध
 रा॥ गोत्रावंधुधराज्ञेयागोत्रं संवयस्मृतं॥५२॥ वीर्यदंडः प्रका
 लस्स च नो मेघो घनेसांद्रं कोष्पातालध्वनिर्घनः॥ घनो मंदो घनो
 मूर्खो घनस्यात्तलोत्तमुद्गरः॥५३॥ वीर्यदंडः प्रवालस्यात्
 प्रवालः पल्लवो मतः प्रवालो विद्रुमः प्रोक्तः प्रवाल प्रवालम
 तः॥५४॥ रामास्त्रीजामदग्नेश्वरं भारामौसितासितौ॥ रामः
 पशुविशेषोपिरामोदशर्यात्मजः॥५५॥ वीतरागोजिनः प्रोक्तो
 जिनानारायणस्मृतः॥ कंदर्पश्चाजिनश्चैव जिनः सामान्य
 केवली॥५६॥ कोणोऽस्मि महिषः कोणः कोणः कोटिरिति स्मृतः
 कोणो गृहे केदेश स्यात् कोणो वीर्यो दिवादितं॥५७॥ तालं क्वा
 लं क्रियामा ने तालं पातालमिच्छते॥ वक्षभै देस्मृतं तालं सा
 लं करतलध्वनिः॥५८॥ काष्ठादिशककुपकाष्ठाकाष्ठाश्च
 प्रोक्ता वसुंधरा॥ काष्ठा कालविशेष स्यात् काष्ठदारुनि

गद्यमे॥५८॥

॥४॥

पालाशो राक्षसः स्यात् पालाशच्छदनं स्मृतं पालाशो हरितो वरुणः
 पालाशः वाश उच्यते॥६०॥ सत्रं गृहं धनं सत्रं सत्रं दानमिति स्मृ
 तं॥ सत्रं धामवनं सत्रं सत्रं सत्रं रितं स्मृतं॥६१॥ कलासुकुशलं
 कल्पं कल्पो ज्ञेयो निरामयः॥ कल्पं कल्पमिति प्रोक्तं कल्पमघ
 मिति स्मृतं॥६२॥ विष्टरो वर्हिषां मुष्टि विष्टरं ज्ञेयमासने॥ वि
 ष्टरो द्रुम इत्युक्तो विष्टरः क्रतुरेव च॥६३॥ सभासमिति रिह्य
 ता संमितिः संयुगावनिः॥ संमितिः समयो ज्ञेयः संमितिः संगतिम
 ता॥६४॥ चित्रकं तिलकं प्रोक्तं चित्रकं चापदो मृगः॥ चित्रकं मूल
 जातिश्च चित्रकं व्यंतेरो मृगः॥६५॥ सितो वृद्धः सितः शुक्लासि
 तं रजतमिच्छते॥ सायकोपे सितो ज्ञेयः सितो देवपुरोहितः॥६६॥
 धातुकी प्रोच्यते धात्री धात्री वामलकी मता॥ धात्री वसुंधरा प्रोक्ता
 धात्री स्यात्स्नानपापिनि॥६७॥ द्रोणस्य त्रोरुवाचा यो द्रोणः

भिनीभिनिमोदरामता॥५१॥ गोत्रनामन्यप्रोक्तो गोत्राश्रधरणीध
 रा॥ गोत्रावंधुधराज्ञेयागोत्रं संवयस्मृतं॥५२॥ वीणादंडः प्रका
 लस्संघनेमेघोघनेसांद्रं कोष्पातालध्वनिर्घनः॥ घनोर्मंदोघने
 मूर्खो घनस्यात्तलोत्तमुद्धरः॥५३॥ वीणादंडः प्रवालस्यात्
 प्रवालः पल्लवोमतः प्रवालविद्धुमः प्रोक्तः प्रवालप्रवालम
 तः॥५४॥ रामास्त्रीजामदग्नेश्वरामारामौ सितौ सितौ॥ रामः
 पशुविशेषोपिरामोदशर्यात्मजः॥५५॥ वीतरागोजिनः प्रोक्तो
 जिनानारायणस्मृतः॥ कंदर्पश्चाजिनश्चैव जिनः सामान्य
 केवली॥५६॥ कोणोऽस्मि महिषः कोणः कोणः कोटिरिति स्मृतः
 कोणो गृहे केदेश स्यात् कोणो वीणादिवादितं॥५७॥ तालं क्वा
 लं क्रियामा ने तालं पातालमिच्छते॥ वक्ष्ये देस्मृतं तालं सा
 लं करतलध्वनिः॥५८॥ काष्ठादिशककुपकाष्ठाकाष्ठाश्च
 प्रोक्ता वसुंधरा॥ काष्ठा कालविशेष स्यात् काष्ठदारुनि

गद्यते॥५८॥

॥४॥

पालाशो राक्षसः स्यात् पालाशच्छदनं स्मृतं पालाशो हरितो वरुणः
 पालाशः वाशुव्यते॥६०॥ सत्रं गृहं धनं सत्रं सत्रं दानमिति स्म
 र्तं॥ सत्रं धामवनं सत्रं सत्रं सत्रं रितं स्मृतं॥६१॥ कलासुकुशलं
 कल्पं कल्पो ज्ञेयो निरामयः॥ कल्पं कल्पमिति प्रोक्तं कल्पमघ
 मिति स्मृतं॥६२॥ विष्टरो वर्हिषां मुष्टि विष्टरं ज्ञेयमासने॥ वि
 ष्टरो द्रुम इत्युक्तो विष्टरः क्रतुरेव च॥६३॥ सभासमिति रिपु
 तासमिति संयुगावनिः॥ समितिः समयो ज्ञेयः समितिः संगतिम
 ता॥६४॥ चित्रकं तिलकं प्रोक्तं चित्रकं चापदो मगः॥ चित्रकं मूल
 जातिश्च चित्रकं व्यतेरो मरुगः॥६५॥ सितो वृद्धः सितः शुक्लासि
 तं रजतमिच्छते॥ सायकोपि सितो ज्ञेयः सितो देसपुराहितः॥६६॥
 धातुकी प्रोच्ये तथा त्रीधा त्रीधामलकी मता॥ धात्री वसुंधरा प्रोक्ता
 धात्री स्यात्स्नानपापिनि॥६७॥ द्रोणस्य त्रौ रावाचा यो द्रोणः

क उदीरितः॥ द्रोणगिरिविशेषस्यात् द्रोणस्तु चतुरा छकः॥ ६५॥ शु
क्रो देसगुरुः प्रोक्तः॥ शुक्रो मास तु ता शनौ॥ शुक्रो रितो विशेषस्यात् शु
क्रस्तारक इत्यपि॥ ६६॥ जयंती नगरी प्रोक्ता जयंती चैतानुप॥ जयं
त्योषधि मेदस्यात् जयंती शुक्रसंभवा॥ ७०॥ रोहितः शुक्रको दंशरोहि
तो मत्स्यपुंगवः॥ रोहितो लोहितो वर्णो मृगजातिस्तरोहितः॥ ७१॥ व
लो वली वलं सैन्यं वलं सस्यं वलौषधी॥ रत्नयोनिर्वलो देसो वलाल
क्ष्मीर्वलामही॥ ७२॥ कुमातकः कंदवस्यात् कंदवो विशिषसतः॥ क
दंबो दक्षमेदस्यात् कदंबो निर्गुणः पुमान्॥ ७३॥ प्रतिगृहो द्विज
ग्राह्यः सैन्यप्रदं प्रतिगृहः॥ प्रतिगृहो नुबंधश्च प्रतस्तु प्रतिगृहः॥
७४॥ प्रियंको वीजसरोदुः प्रियंको वीजचित्रकः॥ प्रियंको प्रियतोयस्या
त् प्रियंको मुक्तकः व्रती॥ ७५॥ अक्षो विभीतको दक्षः पाशको क्षोक्षः
प्रिद्रियं॥ अक्षोराव एरिद्युतः कल्पमक्षं च निम्नगं॥ ७६॥ चक्रः प
क्षि विशेषस्यात् रथांगं चक्रमायुधं॥ चक्रं राक्षसं यश्च चक्रव्या

वर्तमानं ॥ ७७॥

ससंधः खरो ज्ञेयः खरोपि पुरुषोत्तमः॥ खरो रासभ इत्युक्तो व्यवहाराय
दुःखरः॥ ७८॥ जातिस्त्यात्समाख्यातं मालती जातिरिष्यते॥ गोत्रा
दिजन्मजातिश्च स्यात् जातिश्चुली निगद्यते॥ ७९॥ गोविषाणः फण
ज्ञेया भुजंगमफणफण॥ फणजरा फणतस्तान् फणमंथान कुंडला॥
८०॥ तिलको दक्षमेदः स्यात् तिलको विंदुचित्रकः॥ तिलको कोमसंज्ञं
यप्रधानं तिलकं मतं॥ ८१॥ गंधर्वो देवजातिस्त्यात् गंधर्वस्यात्तुरंगमः
गंधर्वो - - - - - गंधर्वो मृगपुंगवः॥ ८२॥ अंगं प्रधानमिच्छति
अंगं च शिखरं विदुः॥ अंगं विषाणमिच्छतुः शार्ङ्गकोशविच्छेदः॥
८३॥ सारंगाश्चातकख्यातः सारंगः कुंजरस्मृतः सारंगपर्वतो ज्ञे
यः सारंगो हरिणस्मृतः॥ ८४॥ करणं कीरणं विद्यात् करणं क्षेत्र उ
च्यते करणं जातिवेदश्च करणं नीद्रियान्यपि॥ ८५॥ पुंडरीको स्म
तो व्याघ्रः पुंडरीकं क्रमंडलं॥ पुंडरीकः सितो वर्णः पुंडरीकः शरोरुहः॥
८६॥

अपसेच पथि व्यादौ काले तीते च राक्षसे प्रेते प्राणिनि क्रीनो शूभतश
 दंप्रचक्षते ॥ ८७ ॥ सरभोष्ठापदो जयः स्वर्णमहापदं स्मृतं किशतक्रो
 ष्ठापदो जयः कृमिजातिमुदाहृतं ॥ ८८ ॥ बालं केशं जलं बालं बालं का
 शं तं स्मृतं बालः सूर्यः शिशुबालो बालो वेगुदाहृतः ॥ ८९ ॥ बाल
 कः खचरो व्याघ्रो बालकः पथुक् स्मृतः ॥ बालकं गंधद्रव्यं यजयजू
 टं च बालकं ॥ ९० ॥ श्यामा रात्रिस्थित श्यामा श्यामा स्त्री मुग्धयौवना
 श्यामा प्रियं गुराख्याता श्यामा स्यान्मुग्धदारिका ॥ ९१ ॥ मृतकं प्रोक्तं प्रो
 क्तं शुष्कं काष्ठा तथा स्मृतं ॥ पटवस्त्रं मृतं वंशो नागोऽपि मृतको मृतः ॥
 ॥ ९२ ॥ अग्निः सूर्यविशेषस्या तक्षुधा अग्निस्तेष्वेव च जलस्यः कथ्य
 तेनाग्निरग्निरग्निरिति स्मृतः ॥ ९३ ॥ विषं पानीयमिह तु विषं चापि स
 रारुहं ॥ विषं विषं तथा सप्ये विषं नेत्रं प्रचक्षते ॥ ९४ ॥ भीमं भयानकं प्रो
 क्तं भीमः स्यात्तांडवानुजः ॥ दुर्बलोऽपि भवान्भीमो भीमं विकटं प्रिषु ॥ ९५ ॥

शुभा बुद्धा शुभा हा ल्या ॥ सुहीक्षीरं शुभा मता ॥ शुभं श्रेयः शुभा शो न
 शुभा ख्याता हरीतकी ॥ ९६ ॥ क्रांता रं काननं प्रोक्तं क्रांतमः प्राकशास
 नः ॥ इक्षुभेदस्तु क्रांता रः ॥ क्रांता रो दुर्भरोदरः ॥ ९७ ॥ गुरुः पितृगुरुर्जे
 ष्ठा गुरुः सुरपुत्रो हितः ॥ दुर्वहोऽपि गुरुः प्रोक्तो गुरुः शिष्याभिप्रेतकः
 ॥ ९८ ॥ स्वर्जूरं पूलभेदः स्यात्स्वर्जूरं रजतं मृतं ॥ स्वर्जूरः क्षुद्रजा
 तिः स्यात्स्वर्जूरं रत्नं गेधिक्रा ॥ ९९ ॥ बाली कं हिं गुरा स्याता वा
 ली कं कुं कुं मृतं ॥ बाली कः स्याज्जनपदो बाली कः स्युश्च जातयः
 ॥ १०० ॥ ॥ इत्यनेनार्थमंजयं अश्लोकधिकारः प्रथमः ॥ ॥ तथैव
 प्रः पितानं प्रोक्तं प्रोक्तं इत्यपि ॥ सर्पो व्यालः शक्रो व्यालो व्यालो जे
 याश्चतुष्टयः ॥ १०१ ॥ अग्निश्चोतिसमाख्यासक्रीतौ क्रांतौ च नामानि ॥
 रंभा देवांगना प्रोक्ता रंभा वै कदली मता ॥ १०२ ॥ अंगे दोने च शय्यायां

तत्पशद्वेभिधीयते॥ तारास्थाने गृहे स्थाने धिक्पमा कुविचक्षणः॥ १२॥
 लोपास्वल्पेति विज्ञेयमोवापि कदलीति च॥ वक्षेति भवानां तभूमेवला
 गजरज्जुषु॥ १४॥ मास्याघोरा विमुद्यन्ते मुक्तेन्युपहते मुनिः॥ मुक्ते
 पिवाध्विमेधेमतनोगेचनाचनं॥ १५॥ संक्षिप्तमकसिक्वेचतु इध्वा
 नेपुलाकवा॥ चलेगुसतिमासोर्ध्वपक्षोभिभवपार्श्वयो॥ १६॥ वक्ष
 भेदेकरीरस्यात् घटेवांसं कुरेपिच॥ देहेदारेषु वेदारेक्षेत्रं वक्षो
 चक्रीर्यतः॥ १७॥ शेषेनैवलमत्वं च विद्यादेकास्मया तु धा॥ निर्धूतो नि
 गतापीडो गिर्यासद्धारभूमिषु॥ १८॥ अं विशद्वारवो मेघे पर्वते पि
 निगद्यते॥ मगपर्वतमेव विवृष्टेपि न शरः॥ १९॥ धुनी धरे च दंभे
 च गह्वरे गहने पिच॥ न्यायेतुल्ये विभाकाले दंडे वि ते च कल्पवाक
 ॥ २०॥ आत्मापि ब्रह्मवाग्देहः मनोज्ञस्तद्वतिष्ठति॥ पर्याप्तौ शिष्टि
 ते पुण्ये क्षेमे च कुशलं ध्वनिः॥ २१॥ प्रसयः शपयेच्छिष्टे विश्वासास्ति

हंते तुषु॥ पदं पक्षे परित्राणे कृमेवस्तु प्रतिष्ठयो॥ २२॥ दोषेति क
 मणे दंडे स्यादस्य इति मुनिः॥ स्वभावे ते जसि स्थाने धाम शब्देभि
 धीयते॥ २३॥ ज्ञाने च्छान्तिन्यात्मीयेधने स्वाख्या प्रवर्तते॥ कुरा
 ख्यान्ततयंतो योधनमायो कुरे मुच॥ २४॥ परिक्षेदे प्रमाणे लोमाकं
 ध्यापरिकीर्यते॥ इलाशब्दस्वमान्नीये भूमौ वा यशनो मतः॥ २५॥ सा
 धुसस्य प्रसस्तेषु त्रिष्वेव सदिति ध्वनिः॥ प्रधाने राजलिं गे च ककुदा
 स्या प्रवक्षते॥ २६॥ रातरं वं नयो विस्मात् दीनानारक्तवयोः॥ वि
 शिरस्केन रेवं घातय करले पिच॥ २७॥ सोरा वक्ष विशेषे च सन्य
 शब्दस्तु कामुके॥ अक्षिणे माश्रितं वर्णं वर्ममार्गं प्रकीर्यते॥ २८॥ व
 र्मदेह प्रभस्मा स्या स्या च्छर्ष देहश्च इव्यते॥ दाया दोसहनः प्रो
 तो दाया दोतनयो मतः॥ २९॥ विग्रहो वैर्यवस्केदा विग्रहो वपु
 रस्यते॥ प्रकोट कूर्पेर स्याधः प्रकोटो ह्यारकोटयोः॥ ३०॥ प्रो

तं वितानमुल्लोचयितानं मूल्यमुच्यते ॥ सती दाक्षायणी देवी सा
 अरित्रा बलासती ॥ २१ ॥ वधूर्नी शिवधूर्ज्या वधू पुत्रवधूरपि ॥
 भिक्षः कश्चिपु रिसुतः प्रवारकश्चिपुर्मतः ॥ २२ ॥ आरं वरो रजा वंस्त्र
 योशवश्च भण्यते ॥ कपदो हरश्च ये च ॥ कपदो ह्येतन्ना किनी ॥ २३ ॥
 त्वैव निर्विक्रान्तो नीमश्च सुचरा पुमान् ॥ पापीयांशो न संसृभ
 शंसावदिनः स्मृतः ॥ २४ ॥ सारदस्तु शरत्कालस्या दधत्स्तु शरदः
 उपहृशरस्थानं समीपः स्या उपहृशरः ॥ २५ ॥ प्रत्येदपि निदाघस्यात्
 निदाघाग्रीष्म उच्यते वस्त्रलः स्यान्निपासाय कस्मलो मोह एव च ॥ २६ ॥
 केतुर्गर्हविशेषस्यात्प्यजः केतु उदाहृतः ॥ अवज्ञा कथ्यते रीछा रीछाग
 ति रपीष्यते ॥ २७ ॥ वर्धनं छेदनं प्रातुर्वर्धनं च छि उच्यते ॥ केशो र
 कंजले कंजे देष्टव्यस्यास्थिकेशो रूकं ॥ २८ ॥ निवातमासनं विद्या तानि
 न्नव्यसं तथा कीनासश्च कपदस्यात् कीनाशौ यमवर्षौ ॥ २९ ॥ नागो

दक्षविशेषस्यात् नागौ वारनपन्नगौ ॥ कुलसंघः कुलंगो वंश शिरं कुल
 मुच्यते ॥ ३० ॥ पुंजी पुंगु फलं तथा पुंगु कदं व कंज्ञेयाः ॥ सुमनसो देवाः कुसु
 मा निव सज्जना ॥ ३१ ॥ कुसुमं पुष्पमिहानुः स्त्री रजश्च तदास्थया ॥ धवः
 प्रतियवो दक्षः दक्षजातिर्धवो मतः ॥ ३२ ॥ धमः प्रतिवधो धवो दक्षजातिर्ध
 मो मतः ॥ अंबकस्ताम्रधातुस्यात् अंबकश्च महेस्वरः ॥ ३३ ॥ शिप्रासे
 फालिकाज्ञेया शिप्राशिखा शिप्राजका ॥ पुण्यं सुविहितं कर्म पवित्रं पुण्य
 मेव च ॥ ३४ ॥ खलः छली खलो नीचः खलः पिण्या क उच्यते ॥ शाला
 शलाघा शिला शाला शालाशा शासने वेश्म य ॥ ३५ ॥ मात्स्यो मत्स्यस्थि
 रो मात्स्यं मात्स्यं माला मुद्रा हतं ॥ राडा देशविशेषस्यात् राडा शोभा
 मिधीयते ॥ ३६ ॥ पलं मांसं पलं मानं पलो मूर्खः पला तुला ॥ अलिः
 सहस्री प्रोक्तो पंक्तिरा ली प्रकीर्तिता ॥ ३७ ॥ दलं मर्द्धं दलं प्रोक्तं दलं
 हस्यापि साधनं ॥ आजिः स्यात्सर्पभागः संग्रामो व्यजि उच्यते ॥ ३८ ॥

प्रातिज्ञासंगराज्ञेयासंगराप्रोसंगरोमतः॥ उल्लेखः पुरुषतस्यात्पुरु
 णतः पुरंदरः॥ ४६॥ अंतरे जगरेकं जेष्टस्य त्मरणेपि च॥ शं
 वाविद्युतपविः शं वः शं वः शं वः ध्वनिर्मतः॥ ४७॥ उपर्यमधिकेष्ट
 ष्टे विदुरमं विपश्चितः॥ निवर्तयमिधेयोचो धने प्रोक्त प्रयोजने
 ॥ ४८॥ कृतौ क्रोधे तथा दये मनुशं प्रयक्षते॥ वहुला कृति
 क्रोधा कागावश्च वहुलामता॥ ४९॥ प्राध्वं बंधनमिच्छति प्राध्वं
 प्राहुवस्वरयः॥ हरिणः पादुरो वर्णः कुरंगो हरिणश्चतः॥ ५०॥
 करदः कातरो ज्ञेयः करदो ध्याक्षुच्यते॥ कंकरे दुस्मृतो ग्रधः
 कंकरे दुरमर्षकः॥ ५१॥ शोधावयधविज्ञानरा मकमलामता
 तुषारक्षुद्रपाषाणसुषारो हिमवेणुषु॥ ५२॥ अमृतं वारिविज्ञे
 यं देवभोज्यं तथा मृतं॥ कुंसा भूमिस्समाख्याता कुंसा कुंतकंदवके
 ॥ ५३॥ मणिः कालिंजरो ज्ञेयो मणिर्वोमणोरेव च॥ विषपा नीयश्च

तं विषमं च तरोरसः॥ ५४॥ वाजमन्मंगरुद्रो ज्ञेया जं पृषमुच्यते॥ व्र
 जोगोष्टं व्रजो मोगा व्रजः संधो व्रजो गुणः॥ ५५॥ वीर्यं मुक्ते वलं वीर्यं
 वीर्यं वीजमुदाहृतः॥ नक्षत्रस्य मद्यानाम कुंदस्य कलिकामद्या
 ॥ ५६॥ द्विजिह्वः सूचको ज्ञेया द्विजिह्वश्च भुजंगमः॥ विज्ञेयं शयनं श
 य्या शय्या पुस्तकं संवयः॥ ५७॥ तरसं मासमाख्यातं तरसं वलमुच्य
 ते वारुणी मदिरो ज्ञेया वारुणी पश्चिमादिशा॥ ५८॥ मंदुरा वाजिशा
 ला स्यात्स्रावा शोपि च मंदुरा॥ सूततः शीक्षितो मर्यः सूततः ससवद्व
 यः॥ ५९॥ कीकशो वा नराध्यक्षः कीयेते वा स्थिक्कीकसं॥ रोमं चः स्प
 रशश्च रोमं चः कटवर्तनं॥ ६०॥ हरिद्रा रजनी प्रोक्ता रजनी च विभा
 वरी॥ परिघः परिघा तस्यात्परिघो दंड उच्यते॥ ६१॥ धरा दृष्टी ध
 रा धारा धरः शैले धरा धातिः॥ मूलमुल्लुलः कंदः कंदो वारिद
 उच्यते॥ ६२॥ कुरो हस्तः कुरोरस्मि कुरं कर्षक वेतनं॥ दंडे दुंडु

भिरक्षेत्रं दुंदुभिस्मात्तथानेकः ॥ ५६ ॥ प्रोक्तं विपिनमुद्यानं उद्या
 नं गमनं स्मृतं ॥ वर्द्धनीवार्द्धनी ज्ञेया वर्द्धनी त एव कुंजिका ॥ ५७ ॥
 कुंकुमं रुधिरं ज्ञेयं रुधिरं क्षतजं स्मृतं ॥ नंदनं चाप्रसः पुत्रो नंदनं
 स्वर्गकाननं ॥ ५८ ॥ मानसं चित्तमित्युक्तं मानसं त्रैदशं शरः ॥ धाव
 नं स्पर्शशोधनं ज्ञेयं धावनं शीघ्रवर्तिकं ॥ ५९ ॥ स्पंदनाख्या दुःस
 भ्रस्ये स्पंदनो रथ उच्यते ॥ स तुरायणः समः संगः क्रियाहीनस्तु
 रायणः ॥ ६० ॥ परायणं रिपुस्थानं तत्परश्च परायणः ॥ करिपृच्छ
 कुले वणे वंशाख्या करिभिस्मृता ॥ ६१ ॥ जयजूरे शिखंडोक्तिः क
 लापे च शिखंडिनः ॥ शिखंडभाजनं देहेषु पात्रं शङ्खप्रकीर्तितः
 ॥ ६२ ॥ पादत्राणे चले पक्षे तुले वस्तुनि पुत्रवाक् ॥ द्रवे सि पारि
 कोरे पि क्रियापात्रे च कोशवाक् ॥ ६३ ॥ हंसे गौगसु डं च द्विज

॥ राज इति ध्वनिः ॥ कैवर्तेऽपि चैवर्तेः कैवर्तेः सलिलचरे ॥ ६४ ॥ पिपला
 रव्या जलाश्वस्य पिपलकर्तव्यवस्तुषु ॥ चंद्रमाश्चंदनो ज्ञेयः चंदनं
 मलयोद्भवं ॥ ६५ ॥ सरलव्रीहयः सस्यं विज्ञेया सस्यमिच्छवः ॥ इष
 धरणयः सस्ये च कुरु विंद इति श्रुतिः ॥ ६६ ॥ करवीरश्वमारस्या
 तु दंडुदः करवीरकः ॥ ६७ ॥ करि नं वं धनं स्थानं वारि वारि जले
 मतं ॥ ६८ ॥ प्रचुरं भूमि विज्ञेयं भारिकानं च न मेव च ॥ सुदस्यात्सुपत्रा
 रश्च सुदो ज्ञेयः कुंकुमः ॥ ६९ ॥ ॥ ॥ ॥ इत्यनेनार्थमंजयं श्रद्ध
 स्तोत्राधिकार द्वितीयः ॥ ७० ॥ ॥ राजा चंद्रो नृपो राजा पयःक्षीरे
 पयो जले ॥ मित्रो भानुसुहृ मित्रं दं द्रिद्रं दं भयं ॥ ७१ ॥ श्री नृ
 क्षः स्यात्वरस्याशु प्रजः क्षागस्तुते मते ॥ गोविंदो हरिगो संख्यो
 शिवकृष्णो वृषा वृषी ॥ ७२ ॥ सरीरोत्ते पयोकापः संवधाति प्रतिज्ञेयो
 तेजः पुरीषो वर्चस्वो वसति स्थानं न तयो ॥ ७३ ॥ सरित्समुद्रयो सिंधुः

शालः पाकरवृक्षयोः॥ वातक्रपययोस्तोत्रपाशव्याजजयो रथः॥ १४॥ पिपा
 शालोभयोत्तष्ठाभुवनं तोयलोभयोः॥ मद्याश्रमध्योक्तस्य वडिवो वडि
 विप्रयोः॥ १५॥ निस्त्रिंशोखकुपापिष्टो भंगवा ए शिलीमुखो॥ रुधः पुंजो
 यवेमैश्च वनं काननमंबुयः॥ १६॥ इलाभूमिर्मितागोश्च संज्ञावितं यमा
 नच शैलोदिरं शुमान्प्रदिर्मानुर्मानुश्चुमान्॥ १७॥ भवको दुर्जनो ज्ञेयो
 भवः सखा सुतः॥ स्तुतोभास्कर इत्युक्तः स्तुतः सारथि उच्यते॥ १८॥ वृ
 क्षजातिगते पीलुप्रदरो रोगमार्गलौ॥ शूकरोक्षोचक्रभौ हावोक्तं दु
 नविभ्रमौ॥ १९॥ धनाखेपानलो दावो जीमूतौ मेघमर्द्यतौ॥ चल्लवौ
 स्तदगोपालौ चिकुरौ वेशयं यलौ॥ २०॥ अरिष्टः पिष्टकौ कलौ च जौ
 दानवौ वेरिलौ॥ पंगुपध्मारु लौ शौ लौ शं वरे व्योमवाससी॥ २१॥ रु
 दानाक्षौ मरुद्वधौ न्यगो धो वट्कामुक्ताः॥ धांसः काको कको धांसो नागः
 शैलोनगो दुमः॥ २२॥ षट्ठो हृश्यः षटः कूरः क्षितिः एचकी क्षितिः क्षयः

ज्ञेयः क्षयो हासः अमः क्रिया अमः रुधः॥ २३॥ कंटवर्हिर्गलः कं
 टः प्रहिः कूपप्रहिः रसः॥ २४॥ वरे च शूकरोकोलः कलिः कलत्काल
 यो॥ २५॥ वर्हिर्दभावलि वर्हिर्लागलं तुलमंबुयः॥ निमित्तहृदयो हतूरी
 रौ वज्रहृदस्वरो॥ २६॥ काशमेरे जशूकौ कीरौ वीरौ बांधवविक्रमौ॥ कौ
 शिकौ वासवौ लूकौ शापकौ शरमार्गलौ॥ २७॥ धांता यलौ मलौ विधौ
 शिखिनौ वर्हिषावकौ॥ धीरौ साहिवधी मंतौ दरो अहृताशनौ॥ २८॥
 उत्संगः सूकरो कौडौ वनस्सर्गवपुत्रयोः॥ कात्पनातपयो ध्या
 दया हिंसा नुवंपयो॥ २९॥ दुमो वक्षोपुण्ये के ध्रुवं निश्चित निश्च
 यो॥ संघाते पूरणे पूरः स्तरः सूर्यनरेन्द्रयोः॥ ३०॥ मकरः क्रामलेका
 तिसमं युद्धसंधयोः॥ ३१॥ इत्येवार्थमंजया पदाधिकारः तती
 यः॥ ३२॥ अकारो वासुदेवस्यादाकारस्तु पितामहः॥ इकार

उच्यते क्रोमो लक्ष्मीरि कार उच्यते ॥११॥ उकारः शंकरः प्रोक्तो उकारश्चा
 पिरक्षो एकः कारो देवमाता स्यात् कृकारो दनुजप्रसूतो ॥१२॥ लकारो दे
 वजातीनां माता सञ्जिः प्रकीर्तितः ॥१३॥ लृकारो स्मर्यते पूर्वजननीशब्द
 को विदेः ॥१४॥ एकार उच्यते विश्वरूपेणारस्या मोहश्चरः ॥ ओकारस्तु भ
 वे ह्रस्वा ओकारो नंत उच्यते ॥१५॥ अस्या अपरमं वसु अस्या अवेम
 तेश्वरः ॥ कप्रजापतिरुदिष्टः - - ओवपुत्रस्ततः ॥१६॥ कस्यामेति
 समाख्याता कः प्रकाश उदाहृतः ॥ कंशो जलमाख्यातं कं सुखं च प्रकी
 र्तितां ॥१७॥ पचिव्यां कुः समाख्यातः कुशद्वेपि प्रकीर्तितः ॥ खमिन्द्रियं
 स्वमाकाशं स्वस्वर्गो विप्रयुज्यते ॥१८॥ गोगणेशः समुदिष्टो गंधर्वगः
 प्रकीर्तितः ॥ गंगीतं गंगया स्यात् गोश्रधेनुः सरस्वती ॥१९॥ घोघं
 यच समाख्याता घोघनश्च प्रकीर्तितः ॥ उकारो भेरवः स्यात् उकार
 रो विषयः स्पृहा ॥२०॥ चं चंद्रमा समाख्यातो भास्वरश्च प्रकीर्तितः ॥

निर्मलं च समाख्यातं तरलं च प्रकीर्तितं ॥२१॥ छद्वेद्यः समाख्यातो
 विद्वज्जिः शब्दो विदेः ॥ बिबेभित्तः समाख्यातो जपतेजः प्रकीर्तितः ॥
 ११॥ जेता च जः प्रकथितः सूरिभिः शब्दशासनैः ॥ रवो मकारः कचि
 तो नष्टः समुदाहृतः ॥ जकारो गोपकः प्रोक्तो जकाराद्यर्धरः ध्वनौ ॥ गो
 धरिभ्यं करके च रोध्यनौ च प्रकीर्तितः ॥२२॥ रोमेहेश समाख्यातः ट
 श्च मूने प्रकीर्तितः ॥ चतुर्ध्वनौ च वः प्रोक्तः तथा च द्रस्यमंडले ॥२३॥ तु
 कारशब्देनासे उकारो ध्व - उच्यते ॥ उकारः कीर्तितो उतुक्रा निगु
 ने निर्घने पि ॥२४॥ एकारः कीर्तितो ज्ञाने निश्चये च प्रकीर्तितः ॥
 तकारः कीर्तितः औरैको उ पुष्टे प्रकीर्तितः ॥२५॥ शिलो अये च कारः स्या
 त् यकारश्च परक्षणे ॥ दं वलं वुधैः प्रोक्तं छेदे दाने च दातरि ॥२६॥
 वंधने धस्यात् विधातरि मतावपि - - नकारः स्यात् वंधोस्तु तो
 वक्षो च कीर्तितः ॥२७॥ नेतान् अ समाख्यातः तरणो नः प्रकीर्तितः

चनेनेपः समाख्यातपः स्यात्तुपाने चपातरि ॥१२॥ प्रप्रवातः प्रकार
 स्यात्तुप्राश्नास्नेप्रकीर्तितः ॥१३॥ पुत्कारेपिप्रः प्रोक्तः स्तथातिरि
 भाषणे ॥१४॥ वाक्योवरुणः प्रोक्तः कलाशेचउदाहृतः ॥१५॥ वक्षेस्यले
 चवः प्रोक्तो गदावः समुदाहृतः ॥१६॥ नक्षत्रं मं बुधा प्रातुः भवनेभ
 प्रकीर्तितः ॥१७॥ दीप्तिर्भावः स्वभूमिभं मयं न चितं बुधैः ॥१८॥ मं शिवः
 अं द्रमावेधा मालक्ष्मी अ प्रकीर्तितः ॥१९॥ यशेयः न चितः प्राज्ञैर्यो वायु
 रिति शक्तिः ॥२०॥ यानेयातरियत्पारो कचितः शङ्खवेदिभिः ॥
 रश्मिवाभानिले वृहोक्तः शङ्खे च प्रकीर्तितः ॥२१॥ धनेराभी च भूमौ
 स्यात्तु दुर्मये च प्रकीर्तितः ॥२२॥ दीप्तिर्लस्या अलं भूमिर्लपनं च प्रकीर्ति
 तः ॥२३॥ लवां तेलवणे लः स्यात्तु दाने प्रकीर्तितः ॥२४॥ लीलेषा
 च शये चैव कचिता शङ्खवेदिभिः ॥२५॥ मानरोवरुणो वातवक्रा
 रः परिकीर्तितः ॥ वाश्रेयसी निगद्यते ----- ॥२६॥

शांशयनमिति प्रातुः हिंसायां शृनिगद्यते ॥१५॥ प्रकारः कचितः अक्षः साल
 क्ष्मीरिति निगद्यते ॥१६॥ सकोपे वारणे सस्य तथा सुलिनि कीर्तितः
 हः कोपे वारणे तु अतथा सुलिनिगद्यते ॥१७॥ क्षेत्रे रक्षसि च प्रो
 क्तो बुधैः शङ्खशसनैः ॥१८॥ ॥१९॥ सुनेनार्थकोशे वर्णधि
 कारः चतुर्थः ॥२०॥ ॥२१॥ सम्बत् १८८८ अधिवृ प्राश्विन मासे
 सप्तम्येति १४ सौम्य वासेर समाप्तिमगमत् ॥ ॥२२॥

अथ

अनेकायमसरी

१५

X

५

६९

अनेकायमसरी ॥ १॥ अनेकायमसरी ॥ १॥ अनेकायमसरी ॥ १॥
अनेकायमसरी ॥ १॥ अनेकायमसरी ॥ १॥ अनेकायमसरी ॥ १॥
अनेकायमसरी ॥ १॥ अनेकायमसरी ॥ १॥ अनेकायमसरी ॥ १॥
अनेकायमसरी ॥ १॥ अनेकायमसरी ॥ १॥ अनेकायमसरी ॥ १॥
अनेकायमसरी ॥ १॥ अनेकायमसरी ॥ १॥ अनेकायमसरी ॥ १॥
अनेकायमसरी ॥ १॥ अनेकायमसरी ॥ १॥ अनेकायमसरी ॥ १॥
अनेकायमसरी ॥ १॥ अनेकायमसरी ॥ १॥ अनेकायमसरी ॥ १॥
अनेकायमसरी ॥ १॥ अनेकायमसरी ॥ १॥ अनेकायमसरी ॥ १॥

२२९६